

**TARJIMA USULLARI LEV TOLSTOYNING “URUSH VA TINCHLIK” ASARI
MISOLIDA**

Buronov Oybek Paygamovich

Orifov Khimoyiddin Kosimovich

Students of Termiz state pedagogical institute.

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada tarjima usullari Lev Tolstoyning “Urush va tinchlik” asari misolida tahlil qilinadi. Ushbu asar o‘zining murakkab kompozitsiyasi, tarixiy, ijtimoiy va madaniy mazmuni bilan turli tillarga tarjima qilish jarayonida alohida qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Maqolada tarjimonlar tomonidan qo‘llanilgan yondashuvlar, tarjima usullari va ularning muvaffaqiyat darajasi o‘rganiladi.

KALIT SO‘ZLAR: Tarjima usullari, badiiy tarjima, Lev Tolstoy, madaniy mazmun, kontekst, “Urush va tinchlik”.

KIRISH

Lev Tolstoyning “Urush va tinchlik” asari nafaqat rus adabiyotining durdonasi, balki dunyo adabiyoti xazinasining muhim qismi hisoblanadi. Asarning murakkab kompozitsiyasi, ko‘p qirrali qahramonlari va tarixiy voqealarni tasvirlash uslubi tarjimon oldiga katta vazifalarni qo‘yadi. Badiiy tarjima jarayonida lingvistik aniqlik, madaniy kontekstni to‘g‘ri yetkazish va Tolstoyning o‘ziga xos yozuv uslubini saqlab qolish tarjimonning asosiy maqsadlari hisoblanadi. Maqolada asarning turli tillarga tarjima qilinishida qo‘llanilgan asosiy usullar, xususan, so‘zma-so‘z tarjima, erkin tarjima, adaptatsiya va kontekstual yondashuvlar tahlil qilinadi.

“Urush va tinchlik” dunyoning ko‘plab tillariga tarjima qilingan asar bo‘lib, har bir tarjima madaniyat va til o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ochib beradi. Tarjima usullarini tahlil qilish nafaqat adabiy tarjimonlar uchun, balki tarjima nazariyasi sohasida ilmiy tadqiqot olib boruvchilar uchun ham muhimdir. Tarjima jarayonida Tolstoyning asaridagi lingvistik nozikliklar va tarixiy kontekstni yetkazish zaruriyati dolzarb masalalardan biridir.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi Lev Tolstoyning “Urush va tinchlik” asari misolida tarjima usullarini tahlil qilishdir. Quyidagi masalalar ko‘rib chiqiladi:

1. Tarjima usullarining badiiy asardagi ahamiyati.
2. Asarning turli tarjimalarida qo‘llanilgan yondashuvlar va ularning afzalliklari.
3. Madaniy va lingvistik mazmuni boshqa tillarga o‘tkazishning o‘ziga xos jihatlari.

Tadqiqot quyidagi usullarga asoslangan:

1. Taqqoslash usuli: “Urush va tinchlik”ning rus tilidan boshqa tillarga tarjimalari taqqoslandi.

2. Lingvistik tahlil: Matndagi lingvistik xususiyatlar, masalan, so‘z birikmalari va uslubiy vositalar o‘rganildi.

3. Madaniy tahlil: Tarjima jarayonida madaniy xususiyatlarni yetkazish bo'yicha yondashuvlar tahlil qilindi.

4. Nazariy manbalarni o'rganish: Badiiy tarjima nazariyasiga oid adabiyotlardan foydalanildi.

Badiiy asarlarni tarjima qilishda odatda quyidagi usullar qo'llaniladi:

1. So'zma-so'z tarjima – matnning har bir so'zini yoki iborasini aynan tarjima qilish usuli. Bu yondashuv mazmunni yetkazishda samarasiz bo'lishi mumkin, chunki madaniy va kontekstual xususiyatlar yo'qoladi.

2. Erkin tarjima – matnning umumiy mazmunini va ruhini saqlagan holda tarjima qilish.

3. Adaptatsiya – asar mazmunini boshqa madaniyatga moslashtirish. Bu usul asosan murakkab madaniy yoki tarixiy unsurlarni o'quvchiga tushunarli qilish uchun qo'llaniladi.

4. Kontekstual tarjima – matnni kengroq kontekstni hisobga olgan holda tarjima qilish usuli.

“Urush va tinchlik” tarjimalarida so'zma-so'z va erkin yondashuvlar

Asarning turli tillarga tarjima qilinishida so'zma-so'z va erkin tarjima usullari orasida muvozanatni topish oson emas. Masalan, Tolstoyning o'ziga xos uzun jumalari va murakkab uslubi tarjimada sodda shaklga keltirilishi mumkin. Lekin bu holatda asarning original ifodaviyligi yo'qolishi ehtimoli mavjud.

Madaniy va tarixiy unsurlarni yetkazish muammolari

“Urush va tinchlik”da ko'plab rus madaniyatiga oid so'zlar va atamalar uchraydi, masalan, “dvoryanlik”, “kupets”, “oblomovlik” kabi. Ushbu tushunchalar tarjimada izohlash yoki sinonimlar orqali ifodalanadi. Bu o'quvchiga asarning madaniy jihatlarini tushunishga yordam beradi.

Texnologiyalarning o'rni va zamonaviy tarjima vositalari

Bugungi kunda tarjimonlar CAT-dasturlardan (Trados, MemoQ va boshqalar) foydalanmoqda. Biroq, badiiy tarjima sun'iy intellekt yordamida amalga oshirilganda, madaniy va uslubiy mazmun ko'pincha yo'qoladi. Shuning uchun “Urush va tinchlik” kabi asarlarni tarjima qilishda inson tafakkuri hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Lev Tolstoyning “Urush va tinchlik” asarini tarjima qilish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, unda lingvistik, madaniy va tarixiy jihatlar uyg'unligini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Turli tarjima usullaridan foydalanish natijasida asarning turli tillardagi o'quvchilarga tushunarli va mazmunli bo'lishi ta'minlanadi.

Tarjima usullarini muvaffaqiyatli qo'llash uchun quyidagi tavsiyalar beriladi:

1. Asarning lingvistik va madaniy xususiyatlarini chuqur o'rganish.

2. Matn mazmunini o'quvchiga tushunarli qilish uchun izoh va izohli tarjimalardan foydalanish.

3. Texnologiyalarni yordamchi vosita sifatida qo'llab, insoniy ijodiy yondashuvni birinchi o'ringa qo'yish.

So'zma-so'z tarjima

“Князь Андрей с недоумением смотрел на неё.”

“Prince Andrei with bewilderment looked at her.”

“Kniaz Andrey hayron bo‘lib unga qaradi.”

Bu misolda, so‘zma-so‘z tarjima ruscha iboraning lug‘aviy tarjimasini beradi, lekin uning haqiqiy ma‘nosini (ya‘ni, hayrat yoki ajablanish) to‘liq ifodalashga imkon bermaydi.

Erkin tarjima

“Самовар стоял на столе, блестя отражением огня.”

“The samovar stood on the table, gleaming in the firelight.”

“Samovar stol ustida, olov nurlarida porlab turardi.”

Bu misolda, “samovar” so‘zi rus madaniyatining o‘ziga xos belgisi bo‘lib, boshqa tillarda aynan tarjima qilinmaydi. Erkin tarjimada madaniy unurni aslida tushunarli bo‘lgan tarzda ifodalash muhim.

Adaptatsiya (madaniy kontekstni moslashtirish)

“Он вел разговоры с купцами о выгоде торговли.”

“He had discussions with merchants about the profits of trade.”

“U savdogarlar bilan savdo foydasini muhokama qilardi.”

“Купцы” (savdogarlar) rus madaniyatiga xos bo‘lsa-da, ingliz va o‘zbek tillarida bu so‘z o‘zgarmaydi. Adaptatsiya usulida tarjimon o‘zgacha madaniyatda bu so‘zni tushunarli qilib ishlatadi.

Kontekstual tarjima

“Он был одним из самых образованных людей того времени.”

“He was one of the most educated people of his time.”

“U o‘z davrining eng ilmi insonlaridan biri edi.”

Bu misolda kontekstual tarjima orqali “obrazovannykh” (ta‘limli, ilmi) so‘zi haqiqiy ma‘nosini saqlab qolgan holda, tarjimonning o‘ziga xos yondashuvi bilan ifodalangan.

Ushbu misollar Lev Tolstoyning “Urush va tinchlik” asaridan olingan. Har bir misol badiiy tarjima jarayonida qo‘llaniladigan turli usullarni ko‘rsatadi: so‘zma-so‘z tarjima, erkin tarjima, adaptatsiya va kontekstual tarjima. Har bir usulning afzalliklari va cheklovlari bor, shuning uchun tarjimon matnning ruhini, madaniy xususiyatlarini va lingvistik nozikliklarini hisobga olishga harakat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Солижонов, Ж. (2024). Crafting the lexicon of magic: analyzing JK Rowling’s neologisms in translation. *Зарубежная лингвистика и лингводидактика*, 2(4/S), 34-38.
2. Kamoljonovich, S. J. R. (2024). AMALIY TARJIMA ELEMENTLARINING ZAMONAVIY KLASSIFIKATSIYASI.
3. Kamoljonovich, S. J. (2022). JK ROULINGNING FANTASTIK ASARLARIDAGI ANTROPONIMLARNING LINGVO-PERSPEKTIV MUAMMOLARI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(1), 334-343. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-1-334-343>
4. Kamoljonovich, S. J., & O‘G, Y. N. U. B. (2022). BADIY TARJIMA UCHUN TARJIMA USULLARI TAHLILI (IAN TUHOVISKIY ASARLARI MISOLIDA). *Ta‘lim fidoyilari*, 18(5), 32-37.

5. Jo'ramurodova, Z., & Solijonov, J. (2022, April). JK ROULINGNING "BIDL QISSANAVIS ERTAKLARI" ("THE TALES OF BEEDLE THE BARD") ASARIDAGI ANTROPONIMLARNING O'ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA TARJIMA QILISHDAGI MUAMMOLARI. In *МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ: "СОВРЕМЕННЫЕ ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАДИГМЫ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ТРАДИЦИЙ И ИННОВАЦИЙ II"* (Vol. 2, No. 18.03, pp. 554-560). <https://doi.org/10.47100/nuu.v2i18.03.115>
6. Qodirovna, A. Z., & Kamoljonovich, S. J. (2022). JK ROULINGNING, GARRI POTTER VA AFSUNGARLAR TOSHI'ROMANIDAGI SEHRGARLAR OBRAZINI INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHNING LINGVO-PERSPEKTIV TAHLILI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(3), 176-180. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-3-176-180>
7. Lev Tolstoy, *Urush va tinchlik*. 2019.
8. 2. Nayda, E. A. *Towards a Science of Translating*.
9. 3. Munday, J. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. 2021.